

УДК 070:001.817:014.3

*О. В. Пастушенко,
кандидат філологічних наук
Департамент атестації кадрів
Міністерства освіти та науки України*

БІБЛІОГРАФОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ПРЕСОЗНАВЧИХ ДИСЕРТАЦІЙ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ

Розглянуто питання щодо ролі бібліографічних джерел у дисертаційних дослідженнях, специфіки бібліографічного супроводу дисертацій як самостійного наукового продукту, що є гарантом новизни та наукової якості дисертації. Бібліографія є також важливим практичним виходом дисертації, кваліфікованим джерелом бібліографічного знання, що допомагає бібліографам у підготовці бібліографічних посібників та електронних ресурсів національної бібліографії. Крім цього, звернуто увагу на розвиток прогностичної функції дисертаційних бібліографій, можливостей використання у питаннях прогнозування стану та подальшого розвитку науки, що розвиває методичний апарат сучасного бібліографознавства.

Ключові слова: дисертації з пресознавства, періодичні видання України, бібліографічні джерела, бібліографознавчий аналіз, бібліографія пресознавства.

Дослідження дисертаційних праць у галузі історії преси в плані аналізу ступеня розробки проблем науки, освіти та культури не може обійтися без ґрунтового аналізу їхнього бібліографічного забезпечення та методичних засад бібліографічного супроводу дисертацій. Тому основна мета цієї статті – пригорнути увагу до тенденцій розширення функцій сучасної бібліографії, яка зміцнює свої теоретичні засади і постійно нарощує арсенал методів щодо не лише констатації, але й аналізу розвитку сучасної науки, освіти, соціокультурної та інформаційної діяльності, в тому числі в галузі пресознавства. Сьогодні бібліографічна складова дисертації як об'єкт є одним з критеріїв її новизни та якості, тому має стати й індикатором особистого внеску здобувача в науку.

Бібліографія – чи не найважливіший компонент наукових комунікацій. Рівень її розвитку сьогодні є показником ефективності когнітивно-комунікаційних процесів у суспільстві в цілому і в науці зокрема. Це змушує наукову та соціокультурну сфери постійно нарощувати обсяги бібліографічних ресурсів, удосконалювати їхню якість, робити ці ресурси

доступними для все більшого числа користувачів, прагнути до максимального використання всіх потенційних можливостей бібліографії. Бібліографія як вид інформаційного посередника в складних інформаційних процесах виникла дуже давно, а з розвитком інформаційних потреб суспільства, масштабів та складності інформаційних процесів до її функцій поступово увійшло коло завдань, пов'язаних зі зберіганням, обліком, науковим описом, розповсюдженням, інформаційною оцінкою праць, створенням аналітичних та прогностичних оглядів тощо. Як інформаційний посередник вона розвивала свої соціальні комунікаційні функції, з часом набувши значення інформаційно-аналітичної дисципліни, що поглиблювала свої пізнавальні можливості. З середини 1960-х років, тобто з моменту активізації досліджень у галузі соціології науки і виникнення наукознавства як комплексної дисципліни, починає розвиватися один з напрямів бібліографічних досліджень – наукометрія (бібліометрія), що ставить за мету вивчення та прогнозування розвитку науки [1].

Сьогодні пізнавальні можливості та методи бібліографії значно розширилися завдяки проникненню в усі сфери життя інформаційних технологій, що дозволяють швидко обробляти та формувати комплексні бібліографічні ресурси та в межах своєї функції забезпечувати розвиток науки, а також розвивати евристичні функції завдяки доступності різноманітних бібліографічних і фактографічних баз даних та накопиченню великої кількості бібліографічних посібників. Результативність цих досліджень детермінується і підвищенням інформативності бібліографічних записів та розширенням можливостей використання бібліографічних ресурсів у цілому.

Науково-дослідний характер бібліографознавства дозволяє практичній бібліографії активно нарощувати нові знання, стати міцним критерієм рівня наукових праць, що супроводжується бібліографічними методами аналізу інформації, а також оволодіти власними методами дослідження різних питань науки і культури та освіти, надавати оціночні характеристики їхньому розвитку та певною мірою здійснювати прогнозування подальшого розвитку науки. Бібліографознавство стало однією зі спеціальностей системи вищої кваліфікації в різних країнах.

Сьогодні активно розвиваються цілісні бібліографічні дослідження, а в епоху розвитку інформаційних процесів у суспільстві формуються комплексні бази знань, де бібліографічна інформація, аналітично перепрацьована, стала інтелектуальним масивом супроводу державотворчих процесів, науки, культури, освіти. Сучасний рівень бібліографознавства і можливості, надані бібліографічними ресурсами, що стрімко розвиваються, дозволяють ставити і вирішувати наукові та практичні завдання, які до

недавнього часу не могли вирішуватися з належною повнотою або не вирішувалися зовсім.

Бібліографічні дослідження нині надзвичайно затребувані і активно розвиваються соціальними областями науки і практики, в тому числі управлінням, соціологією, історією, педагогікою, філологією, психологією, наукознавством, журналістикою та соціальними комунікаціями.

Постійно зростаюча потреба в результатах бібліографічних досліджень пов'язана з ускладненням структури науки та суспільства, швидким ростом числа наукових досліджень і обсягу наукового знання, що ускладнює процеси управління науковою діяльністю та її організацією, а також виявлення та відбору актуальних дослідницьких завдань. Швидко долається суперечність між двома існуючими концепціями бібліографії: розумінням бібліографії як допоміжної дисципліни та визнанням наявності в неї самостійного дослідницького потенціалу.

Розвиток системи вищої кваліфікації, процес створення дисертаційних робіт та інноваційного знання не може обходитися без міцного бібліографічного підґрунтя. Це пояснюється специфікою дисертації як наукового твору, що дасть розуміння їхньої ролі для розвитку методичного апарату бібліографії.

Дисертація є спеціальна, строго визначена форма наукового дослідження науково-кваліфікаційного характеру, підготовленого для публічного захисту і здобуття вченого ступеня. До дисертації пред'являється низка вимог, пов'язаних з оцінкою наукового внеску особисто її автора, основними критеріями якого є наявність нових наукових результатів, положень і рішень, чітко викладених, аргументованих і критично співвіднесених з дослідженнями попередніх учених у цій галузі науки. Автор має довести свій науковий рівень, показати володіння науково-методичним апаратом науки, розкрити джерельну базу дослідження, довести її новизну та наукове значення, достовірність отриманих результатів.

Як твір спеціального жанру дисертація має бути цілісним та завершеним дослідженням, її характеризують внутрішня єдність, логічність та послідовність викладеного науковою мовою матеріалу, чіткість висновків і доведеність нових наукових результатів, що нарощують раніше накопичені знання та містять наукове передбачення розвитку науки. Список джерел та використаних наукових праць, оформлених за бібліографічними вимогами, має доповнювати картину вичерпності розглянутого питання або проблеми; його наявність та наукове оформлення свідчать про рівень проведеного бібліографічного дослідження, що є необхідним критерієм якості праці, заглиблення автора в проблему, що розглядається, а також можливості верифікувати результати, отримані автором.

Отже, дисертація є особливим видом наукової продукції, яка найбільш тісно пов'язана з розробкою нових напрямів, аспектів, актуальних тем у науці. Вона засвідчує рівень та інтенсивність вивчення певної проблематики, є показником її загальної затребуваності суспільством, фіксує завершеність розробки теми або проблеми, доведення достовірності наукових результатів, їхню апробацію в практиці та визнання в науковому товаристві, перспективи подальших досліджень.

Такі вимоги до дисертації як наукового твору прямо стосуються й питання, що розглядається в даній статті. Вимога повноти джерельної бази як одного з показників достовірності результатів дослідження, тобто вичерпності проаналізованих бібліографічних (а в гуманітарних дослідженнях – і архівних) джерел, перетворює дисертації в цікавий об'єкт бібліографознавства, що дозволяє отримати *бібліографічне усвідомлення* актуальності теми, ступеня розвитку певних наукових напрямів, проблемних аспектів, окреслює коло інтелектуального потенціалу вчених, які працюють в цій сфері, наукових колективів, подає проаналізований матеріал щодо внеску самого автора в розробку теми.

Оскільки дисертаційні дослідження є результатом підготовки кадрів вищої кваліфікації та мають дотримуватися всіх вимог до наукової праці, починаючи від методичних засад дослідження до оформлення дисертації, – вони є об'єктивним показником загального рівня розвитку науки. Тому бібліографічний аналіз розвитку дисертаційних досліджень, хоча й не вичерпує всіх питань вивчення проблеми, однак дозволяє об'єктивно оцінити ступінь розкриття теми та глибину розробки певних наукових напрямів, прогнозування подальших розробок усталених або нових і перспективних проблем. Одночасно бібліографічний супровід дисертацій стає надійним матеріалом для складання наукових бібліографічних покажчиків та інформаційних видань, формування інтелектуальних баз даних бібліографічної інформації для практичної сфери наукової бібліографії.

Дисертація узагальнює попередню роботу її автора і ті статті, що їх автор опублікував у попередні роки, а для докторських – і монографії, тому їхнє залучення до історіографії питання або огляду літератури може бути цілком замінені аналізом тексту дисертації. Разом з тим, бібліографічний аналіз розвитку дисертаційних досліджень у цьому аспекті як метод пізнання рівня розвитку основних наукових напрямів поки ще не знайшов відповідної уваги з боку вчених, тому бібліографічний аналіз дисертаційних досліджень преси за цей період проводиться вперше.

Пресознавчий напрям у науці відрізняється специфікою, яка полягає в його тісному зв'язку зі станом ідеології, культури та демократичних засад суспільства, які й визначають характер та об'єктивність досліджень.

У цьому контексті особливо цікавим є дослідження їхнього розвитку за часів незалежності України, коли суспільство було звільнене від «прокрустового ложа» радянської ідеології і почалося заповнення білих плям та лакун в історичному минулому українського народу, розвитку його культури, науки, освіти, мови, національної свідомості, політичного стану.

Періодичні видання, основними різновидами яких є газети і журнали, це унікальне явище в історії суспільного розвитку, його багатоаспектне відображення, що відбувається в оперативному, поточно-хронологічному режимі і несе в собі всі його негативні і позитивні риси, пов'язані з державною політикою, станом та розвитком усіх сфер суспільства. Періодичні видання, і, зокрема, преса, є дуже вразливими і залежними від суспільно-політичного устрою держави, що також заслуговують на вивчення, вони є джерелом, мають комплексний, синтетичний характер, репрезентують багато форм інформації, які різнопланово висвітлюють події, а також сповіщають про події, що відбуваються безпосередньо в країні та поза її межами, орієнтуючись на користувача інформації. Тим самим періодичні видання є за змістом своєрідним відбитком епохи, де опосередковано або прямою мовою піднімалися, крім державної політики, гострі питання суспільно-політичного, наукового та культурного розвитку України. Водночас зміни суспільно-політичних устроїв впливали не лише на зміст преси, але й на замовчування попередніх пресознавчих джерел, цензурні обмеження та перекручування реального змісту видань, – цілі комплекси видань національного друку вилучалися з соціокультурного обігу.

У таких умовах політичних утисків бібліографія преси зазнавала значних перекосів, за радянських часів багато періодичних видань перемістилися на зберігання до спецховищ. Тому за незалежний період дослідження історії преси було пов'язане з необхідністю проведення науково-бібліографічної реконструкції всіх досліджуваних видань, що значний час були поза науковим обігом. Це є копіткою та трудомісткою емпіричною роботою, проведення якої є не лише формальною вимогою до повноти джерельної бази дослідження, що гарантує новизну та достовірність висновків, але й самостійним науковим дослідженням, без котрого неможливо об'єктивно висвітлити проблему. В свою чергу, бібліографічна робота передбачає аналіз та синтез бібліографічної інформації, яка надалі надає дисертанту міцну базу для змістовного вирішення проблеми; він оперує даними, яким можна довіряти та використовувати як здобуте знання, що може розвиватися далі. Для бібліографів, що працюють у галузі складання бібліографій та баз даних науки і культури, достовірність та перевіреність бібліографічних джерел є важливим аргументом їхньої надійності.

Разом з тим, під час аналізу дисертаційних праць на предмет експертизи наукового значення та опонування дисертацій з історії преси цей аспект залишається, як правило, поза науковими здобутками автора. Важливим є й те, що бібліографія дисертації є не лише підґрунтям для розгляду історії проблеми або ступеня її вивчення. Бібліографічна реконструкція всіх видань є методично надзвичайно складним завданням, вона є самостійним науковим доробком автора і має бути оцінена з боку повноти та наукової компетенції дисертанта. Крім того, список наукових праць є надійним джерелом історико-бібліографічних досліджень та практичним виходом, що є важливим для підготовки бібліографічних посібників та для національної бібліографії.

Слід зазначити й те, що автор дисертації враховує також результати висвітлення праць попередників і тим самим надає не лише ступінь вивчення, але й бібліографічний портрет розвитку теми, проблеми, а іноді й цілісної галузі суспільної діяльності, наукового напрямку тощо. Історичні роботи містять бібліографічне розкриття також контексту епохи, історичного періоду, специфіки науки, яку репрезентує дисертація. Відбувається розвиток методологічного апарату науки як такої, де представлене нове значне наукове досягнення або рішення значної наукової проблеми, що має важливе соціально-культурне або господарське значення. Для технічних наук важливим є викладення науково обґрунтованих технічних, економічних або технологічних рішень, що здійснюють значний внесок у розвиток економіки держави або її обороноздатність. Отож дисертаційні дослідження є важливим бібліографічним джерелом розвитку відповідної галузі знань.

Повнота бібліографічного апарату аналізується авторитетними вченими, що мають високу кваліфікацію та наукову репутацію, що також забезпечує довіру до бібліографічних досягнень. Недарма значна кількість опонентів та експертів починає оцінку дисертації з перегляду списку джерел та літератури.

Необхідно звернути увагу й на специфіку гуманітарного бібліографічного знання, в тому числі і в галузі преси – багато авторів дисертацій відмовляються від звичайного викладу списку літератури в алфавітному порядку, а пропонують системно або тематично розподілену бібліографію, яка повноцінно розкриває предмет дослідження. Значення таких робіт полягає також і в тому, що список літератури складається з урахуванням прийнятих бібліографічних стандартів, які автоматично роблять його міцним бібліографічним джерелом. Отже, на нашу думку, біографічний доробок дисертанта є самостійним науковим внеском.

Власне тому розвиток бібліографії не може залишитись осторонь аналізу дисертаційних досліджень у цій сфері знання і суспільної діяльності та врахування вже проведеної автором роботи з бібліографічного пошуку, аналізу та систематизації матеріалу.

Цим визначається й актуальність питання, що розглядається в даній статті. Особливо важливим є обраний період 90-х років XX – початку 10-х років XXI ст., коли дослідження історії та теорії преси почали пригортати значну увагу філологів, істориків, філософів, етнологів, журналістів, педагогів, які концентрували увагу на недосліджених періодах та аспектах пресознавства. Історія преси стала тематикою, суспільно заангажованою та привабливою для фахівців різного профілю. У зв'язку з попередніми ідеологічними заборонами дослідження історії національної преси відчутно проявилось прагнення опрацювати найбільш складні періоди історичного розвитку України в XX ст., витягти з небуття «закриті» історичні джерела.

Як синтезований об'єкт дослідження преса стала вивчатися фахівцями різних наук і в різних аспектах, які дають комплексне уявлення про загальні тенденції та конкретний зміст її розвитку в різних історичних умовах, а також про теоретичні засади періодичних видань як соціогуманітарного явища. Питання історії преси тісно пов'язувалося з різними науковими напрямками, історією, журналістикою, педагогікою, біографістикою, психологією, соціальними комунікаціями.

Джерельна база дослідження історії преси дуже широка, сьогодні існує понад 80 спеціальних бібліографічних покажчиків, виданих Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника, Національною парламентською бібліотекою України, Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка та іншими обласними бібліотеками, музеями, архівами, науковими установами та товариствами, що відображають склад фондів та актуальні питання історії регіональної преси [2]. За попередніми підрахунками, існує понад 50 спеціалізованих баз даних, що містять таку інформацію, а також ресурси Інтернету різного профілю. Дисертаційні дослідження 90-х років XX – початку XXI ст. мають ґрунтовно поповнити традиційні методики бібліографічної евристики.

Слід підкреслити важливу особливість дисертаційних досліджень історії та сучасного стану преси, що безпосередньо стосується питання створення новітньої бібліографії преси, – вони є цінними бібліографічними джерелами з історії преси, оскільки здійснюють джерельну бібліографічну реконструкцію усіх випусків, а іноді й складу періодичного видання або газети. Проведення бібліографічної реконструкції позитивно характеризує усі дисертаційні дослідження, що проводилися в умовах радянської ідеологізації суспільства.

Характерною ознакою стало те, що дисертаційні дослідження, зокрема докторські, супроводжувалися фундаментальними історико-бібліографічними розвідками, які виходили окремими друком, а іноді й передували дисертації, як, наприклад, про це свідчать праці вчених – К. Курилишина «Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944)» [3], Г. Я. Рудого «Преса України: газети 1917–1920 рр.» [4] (остання праця вийшла за результатами дисертаційного дослідження, так само, як і ситуація з В. Габором, який захистив дисертацію в 1997 р., а в 2003 р. опублікував бібліографічний покажчик «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)» [5]). Завершений бібліографічний доробок демонструють докторські дисертації О. Коновця «Науково-просвітницька преса України (XIX – перша третина XX ст.): Історія. Теорія. Практика» [6]; І. В. Крупського «Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.)» [7]; Ю. В. Колісника «Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості» [8], І. З. Павлюка «Українськомовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 років як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору» [9], С. О. Костилюєвої «Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті роки XX ст.)» [10], О. Богуславського «Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр.: національно-патріотична дискусія» [11]. Значний бібліографічний ресурс містять дисертаційні праці А. А. Бойко, І. С. Гребцової, П. І. Губи [12].

Дисертаційне дослідження М. М. Романюка започаткувало розвиток пресознавчих досліджень у ЛННБ ім. В. Стефаника, створення спеціального Науково-дослідного центру періодики, який відзначився розвитком глибоких історико-бібліографічних досліджень та серіальних публікацій у Західній Україні. Для нашої проблематики слід підкреслити створення фундаментального історико-бібліографічного дослідження української преси в Україні та світі, починаючи від 1812 р. [13], періодики Західної України 20–30-х років XX ст. [14], бібліографії преси Львова [15], а також спеціальних збірників наукових праць.

Окремий інтерес становить вивчення персонального внеску видатних учених, письменників, культурних діячів у видавничий процес, який супроводжується встановленням складу часописів та періодичних видань, як, наприклад, у монографіях та докторських дисертаціях Б. З. Якимовича (присвячені творчості та видавничій діяльності Івана Франка [16]), С. М. Квіта (присвячені Дмитру Донцову і «Літературно-Науковому Віснику» [17]); М. С. Тимошика (розглянуто українознавчі проблеми в науко-

вій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності Івана Огієнка [18]). Реконструкція періодики характеризує й докторську дисертацію В. П. Ляхоцького «Видавнича, архівно-археографічна та бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона)», де приміщується аналіз діяльності І. Огієнка як редактора і видавця заснованих ним українознавчих часописів «Рідна мова» (Варшава), «Наша культура» (Варшава), «Слово істини», «Віра й культура» (Вінніпег) [19].

Огляд дисертацій показав, що сьогодні є принаймні 130 праць, спеціально присвячених проблемам історії та сучасного стану преси, захищених у 1994–2014 рр., з них 21 – на здобуття звання доктора наук, 109 – кандидата. Вони охопили галузі історичних, філологічних, педагогічних наук, а також відкритої від 2007 р. галузі соціальних комунікацій, куди перейшли деякі спеціальності, з яких захищалися в попередні роки, зокрема журналістика, видавнича справа, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, архівознавство [20].

Найбільша кількість дисертацій присвячена питанням національної преси та періодики в історико-хронологічному аспекті, зокрема пресі як джерелу вивчення національно-культурної політики та національно-культурного руху від останньої чверті XIX ст. до сучасного періоду (релігійна преса, преса політичних партій, засоби масової інформації новітньої України, преса у державотворчих процесах, електронні журнали в системі інформаційних ресурсів) [21]. В останні роки домінує сучасна проблематика, присвячена пресі періоду незалежності та її функціям.

Для бібліографів є важливим і те, що предметно-географічна ознака також була одним з чинників – вивчалися як загальноукраїнський, так і регіональний аспекти, зокрема преса Західної України (Північної Буковини, Галичини, Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя), Луганщини, Катеринославщини, Кіровоградщини, Наддніпрянщини, Південного степового регіону Російської імперії, Ворошиловградської області, Запоріжжя, півдня України.

Низка дисертаційних досліджень зосереджувалася на конкретних часописах та газетах, таких, зокрема, як: «Жіноча доля», «Киевлянин», «Украинская жизнь», «Українська книга», «Книгарь», «Бібліологічні вісті», «Стрілець», «Українська хата» та «Нова Україна», «Буковина», «Літературно-науковий вістник», «Университетские известия» «Слово і час», «Труды Киевской духовной академии», «Краєзнавство», «Український історик», «Громадська думка», «Рада», «Волинь», «Червоний шлях», «Українське слово» та «Нове українське слово», «Молода Україна» тощо.

Щодо предметно-тематичного критерію, то як об'єкт дисертаційного дослідження розглядалася не лише роль преси в національно-культурному

русі України, але й теоретичні дослідження типології сучасної преси, таборова преса першої половини ХХ ст., преса української еміграції (Австралія, Франція, США, Канада, Європа), газетна періодика України та Польщі, преса національних меншин України (кримськотатарська), преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст., становлення західноукраїнської молодіжної преси та спортивної періодики, мистецькі періодичні видання, жіноча та дитяча преса. Останнім часом активно розвивається вивчення релігійної періодики. Розвиваються й дослідження періодики певних професійних напрямів, зокрема періодичних видань історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування [22] тощо.

Отже, дисертаційні роботи є дуже широким джерельним масивом бібліографічного аналізу історії преси в Україні та розвитку різних напрямів пресознавчих досліджень, з одного боку, а з іншого, вони свідчать про бібліографічний доробок дисертантів, що є достовірним ресурсом та показником наукового рівня здобувача, який має оцінюватися опонентами та експертами.

Підводячи підсумок, можна зробити ще декілька спостережень щодо практичного значення бібліографічного аспекту сучасної дисертаційної роботи в галузі преси, пов'язаної з розширенням можливостей бібліографічного аналізу для оцінки наукового та соціокультурного потенціалу пресознавчих студій. Це стосується відтворення не лише тематичної розробки теми, але й стану галузевих і регіональних наукових еліт, які брали активну участь у видавничому, редакційному, просвітницькому русі, прогнозуванні зростання кадрового потенціалу та інтелектуальної міграції фахівців, розвитку потенціалу наукових колективів та організацій, задіяних у пресознавчому русі, становленні та розвитку наукових шкіл, професійних зв'язків та інтенсивності спільних та інтегрованих досліджень, успіхів в атестації наукових установ, видавничої політики тощо.

Однією з найбільш виразних рис практичного аспекту оцінки бібліографічного контексту дисертацій (окрім очевидного значення для поповнення науково-бібліографічного національного та галузевого ресурсу) є можливість стати корисним у межах окремих наукових напрямів для прогнозування подальших досліджень пресознавчого змісту регіонального, державного та національного значення, заповнення білих плям, розвитку актуальних питань пресознавства та розв'язання важливих соціокультурних запитів для подальшого вибору найбільш перспективних з них. Безумовно, дисертаційні дослідження не вичерпують необхідності залучення великого кола інших бібліографічних джерел з

історії та розвитку української преси, що аналізуються бібліографами при підготовці численних різновидів покажчиків та каталогів, але є принциповими для розвитку наукового змісту бібліографознавства та прогностичних функцій бібліографії.

Список використаних джерел

1. Зусьман О. М. Библиографические исследования науки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03. – СПб. : Санкт-Петербургская государственная академия культуры, 1999. – 39 с. – С. 3–4.
2. Пастушенко О. В. Бібліографічні покажчики з історії преси та наукової періодики в Україні (1990–2011 рр.) як джерельна база історико-бібліографічних досліджень // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 16. – К., 2012. – С. 498–514.
3. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944): Іст.-бібліогр. дослідж. : у 2 т. / ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 2007. – Т. 1–2.
4. Преса України: газети 1917–1920 рр. : бібліогр. покажчик / уклад. Г. Я. Рудий. – К., 1997. – 97 с.
5. В. Габор. Українські часописи Ужгорода (1867–1944) : історико-бібліографічне дослідження. – Ужгород, 2003. – 564 с.
6. Коновець О. Ф. Науково-просвітницька преса України (XIX – перша третина XX ст.). Історія. Теорія. Практика. Дис. ... докт. іст. наук. – К., 1994.
7. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.). дис. ... докт. іст. наук. – К., 1996.
8. Колісник Ю. В. Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04. – К., 2013. – 36 с.
9. Павлюк І. З. Україномовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 років як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04. – К., 2009. – 20 с.
10. Костилова С. О. Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. – К., 2004. – 36 с.
11. Богуславський О. В. Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр.: національно-патріотична дискусія : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04. – К., 2008. – 38 с.
12. Бойко А. А. Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX століття: тематика і проблематика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08, 2002. – 31 с.; Гребцова І. С. Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02. – К., 2002. – 32 с.; Губа П. І. Періодична преса як джерело дослідження

українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06. – К., 2007. – 39 с.

13. Українська преса в Україні та світі, XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослідж. Т. 1 : 1812–1890 рр. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника; [уклад. : М. М. Романюк (кер. проекту), М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук]. – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – 560 с.; Т. 2 : 1891 – 1905 рр. / [уклад. : М. М. Романюк (кер. проекту) та ін.]. – 2009. – 479 с.

14. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. : матеріали до бібліогр. / ред. М. М. Романюк; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики. Т. 1 / Н. В. Антонюк [та ін.], 1998. – 319 с.

15. Романюк М. М. Українські часописи Львова. 1848–1939: Історико-бібліографічне дослідження. Т. 2 : 1901–1919 / уклад. М. М. Романюк, М. В. Галушко, 2002. – 692 с.; Т. 3 : 1920–1939, кн. 1 : 1920–1928. – Львів, 2003. – 909 с.

16. Якимович Б. З. Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки XIX ст. – 1916 р.) : автореф. дис. ... д-ра істор. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 38 с.

17. Квіт С. М. Дмитро Донцов і «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х – 30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08. – К., 2000. – 36 с.

18. Тимошик М. С. Українознавчі проблеми в науковій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності Івана Огієнка : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08. – Львів, 1997. – 43 с.

19. Ляхоцький В. П. Видавнича, архівно-археографічна та бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 38 с. Детально це питання висвітлювалося в монографії, матеріали якої частково увійшли до дисертації: Ляхоцький В. Просвітитель : Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). – К., Вид-во ім. О. Теліги, 2000.

20. Пастушенко О. В. Розвиток дисертаційних досліджень з історії періодичної преси в Україні у 90-х XX ст. – початку 10-х років XXI ст.: бібліографічний аспект // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 301–323.

21. Пастушенко О. В. Релігійна преса і періодика України як об'єкт дисертаційних досліджень / Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 17. – К., 2013. – С. 480–493.

22. Пастушенко О. В. Періодичні видання історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування як об'єкт сучасних досліджень // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 2. – С. 69–73.

O. Pastushenko

Bibliography analysis of press studies dissertations as a method of studying the state of problems solution and prediction of the development of science

The article discusses the role of bibliographic sources in dissertation researches, draws attention to the specifics of the bibliographic support, bibliographies of literature as an independent research product, which must be taken into account during the dissertations innovation and scientific quality analysis. Bibliography of dissertations in national press studies envisages scientific reconstruction of state and contents of periodicals, which are objects or subjects of the dissertations, it reveals the fullness of the source base and usually requires the use of bibliographic research methods. Bibliographies are a noteworthy independent scientific result. There is a need of dissertations bibliography analysis development, which is not only due to the quality of bibliography being a direct requirement for a dissertation, but also due to the considerable practical yield – a qualified source of bibliographic knowledge for bibliographic aids and electronic resources of the national bibliography preparation. A new direction of dissertation bibliography studies is the development of a predictive function and the use of analytical capabilities of bibliography in matters of science state and further development prediction.

Key words: press studies dissertations, periodicals of Ukraine, bibliographic sources, bibliography analysis, bibliography of press studies.

Е. В. Пастушенко

Библиографоведческий анализ прессоведческих диссертаций как метод исследования состояния разработки проблем и прогнозирования развития науки

Рассмотрены вопросы роли библиографических источников в диссертационных исследованиях, обращается внимание на специфику библиографического сопровождения, библиографических списков использованной литературы как самостоятельного научно-исследовательского продукта, который должен быть учтен во время анализа новизны и научного качества диссертации. Библиография диссертаций в области национального прессоведения предусматривает проведение научной реконструкции состава и содержания периодических изданий, являющихся объектом или предметом диссертации, она раскрывает полноту источниковой базы и, как правило, требует использования библиографических методов исследования. Библиографические списки использованных источников являются самостоятельным научным результатом, заслуживающим внимания. Необходимость развития библиографоведческого анализа диссертаций обуславливается не только качеством библиографии как непосредственного требования к аппарату диссертации, но и значительным практическим выходом – квалифицированным источником библиографического знания для подготовки библиографических пособий и электронных ресурсов национальной библиографии. Новым направлением диссертационного библиографоведения является развитие прогностической функции и использование аналитических возможностей библиографии в вопросах прогнозирования состояния и дальнейшего развития науки.

Ключевые слова: диссертации по прессоведению, периодические издания Украины, библиографические источники, библиографоведческий анализ, библиография прессоведения.